

R e c e n z j a

dorobku naukowego dr Armanda Kasztelana ze wskazania Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, w związku z przeprowadzeniem postępowania habilitacyjnego na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku

1. Informacje wstępne

Droga zawodowa dr Armanda Kasztelana związana jest z dwoma uczelniami Lublina. Studia wyższe magisterskie ukończył na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu MCS w Lublinie w 2002 roku. Na tym samym Wydziale, w roku 2007 uzyskał stopień doktora nauk ekonomicznych, na podstawie rozprawy doktorskiej *Ocena skuteczności instrumentów ekonomicznych ochrony środowiska w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego*. W 2002 roku podejmuje pracę na stanowisku asystenta w Akademii Rolniczej w Lublinie, a następnie od 2007 roku na stanowisku adiunkta już w Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie, obecnie w Katedrze Ekonomii i Agrobiznesu. Równolegle prowadzi zajęcia w uczelniach niepublicznych, a od 2016 roku również w PWSZ w Zamościu.

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie naukowej ekonomia dr A Kasztelan przedstawił cykl 11 artykułów określonych tytułem „*Zielona konkurencyjność regionów i państw-ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*”.

2. Ocena dorobku naukowego

Zainteresowania naukowe dr Armanda Kasztelana zorientowane są na szeroko rozumianą problematykę ekonomii środowiskowej i przedstawiony w postępowaniu habilitacyjnym cykl 11 artykułów określonych tytułem „*Zielona konkurencyjność regionów i państw - ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*” pozostaje w kręgu tej tematyki.

Przedstawiony cykl 11 artykułów jako osiągnięcie naukowe dotyka problematyki konkurencyjności środowiskowej oraz rozwoju regionów. Dr A. Kasztelan w Autoreferacie charakteryzując ten cykl wspomina jeszcze, że artykuły koncentrują się na konkurencyjności oraz procesach rozwoju nie tylko regionów, ale i państw. Trzeba jednak pamiętać, że problematyka państw reprezentowana jest tylko w dwóch artykułach. I tak jeden artykuł (Kasztelan A., Kijek T. (2015) dotyka problematyki ekoinnowacji na

poziomie państw poprzez analizę wyników CIS pozwalając ustalić państwa o najwyższej i najniższej skłonności do ekoinnowacji. W drugim artykule (Kasztelan A. (2015)) dokonano klasyfikacji państw na cztery grupy z uwagi na „zieloną” konkurencyjność ograniczając się do stwierdzenia, w których grupach znajdują się państwa, bez próby krytycznej oceny otrzymanych rezultatów i zasygnalizowania analizy przyczynowej. W tak skromnych ramach nie sposób dokonać oceny rozwoju i konkurencyjności państw w oparciu - jak Autor stwierdza - o szeroko pojęte czynniki środowiskowe, a także trudno ująć zarówno teoretyczne jak i metodyczne oraz empiryczne zapowiedziane warstwy badawcze. Nie można się też zgodzić z Autorem, że zagadnienie zielonej, środowiskowej konkurencji regionów i państw nie było dotychczas przedmiotem pogłębionych analiz naukowych. Literatura przedmiotu jest zasobna i z pewnością nie można odmówić realizacji pogłębionych analiz prezentowanych w pracach doktorskich gdzie ramy prac nie ograniczają analiz i opisu efektów badawczych. Wystarczy wspomnieć liczne badania prowadzone w wielu polskich uczelniach, w tym na przykład na UE w Poznaniu i prezentowane w wielu publikacjach i przykładowo w pracy doktorskiej pt. *„Innowacje ekologiczne a konkurencyjność gospodarki regionu”* autorstwa Krystyny Araszekiewicz. Oczywiście, że przestrzeń badawcza dla konkurencyjności środowiskowej regionów jest wciąż ogromna, a prowadzone badania otwierają nowe pola dla dociekań naukowych, w które Habilitant się wpisuje.

Autor postawił w autoreferacie pięć pytań badawczych, na które jak należy sądzić cykl przedstawionych do oceny 11 artykułów miał przynieść odpowiedź, a następnie wskazał cele badawcze wyróżniając cel teoretyczny, metodologiczny, empiryczny i użyteczny. Opis efektów badań ujęty w Autoreferacie do tych pytań ani sformułowanych celów wprost nie nawiązuje. Autor podaje tylko krótki opis każdego artykułu nie wiążąc go z postawionymi pytaniami, ani też z wymienionymi celami badawczymi. Natomiast w punkcie 4.3.2. Autoreferatu dr A. Kasztelan odnosi się bardzo ogólnie do efektów badawczych i wskazuje najważniejsze osiągnięcia w wymiarze teoretycznym, metodycznym, empirycznym, praktycznym - ale jak już wspomniałam nie wiążąc ich z zakresem przedstawionych do oceny artykułów. Chcąc powiązać postawione przez Autora cele badawcze z uzyskanymi efektami, które ujęte są w przedstawionych artykułach, mogę na podstawie lektury tych artykułów stwierdzić, iż: z teoretycznego punktu widzenia jeden artykuł pt. *„Środowiskowa konkurencyjność regionów – próba konceptualizacji”*, z uwagi na sam tytuł powinien wpisywać się w warstwę teoretyczną. Autor przedstawia definicję środowiskowej

konkurencyjności regionu, a następnie stwierdza, że „regiony słabiej rozwinięte znajdują się w posiadaniu bardzo cennego waloru, jakim jest relatywnie czyste środowisko” i w dalszej części podkreśla, że „To przyczynia się do wzrostu dobrobytu w regionach oraz wpływa na dalszą poprawę jakości środowiska”. Autor formułując definicję konkurencyjności środowiskowej na poziomie regionu nie przeprowadził jednak dyskusji wskazującej czy to na zbliżenie tej propozycji do istniejących definicji czy też na jej odrębność. Wymieniając w autoreferacie, jako osiągnięcie naukowe i wkład w rozwój nauki, Autor wymienia w wymiarze teoretycznym: opisanie roli czynników środowiskowych (w tym kapitału naturalnego) w procesach konkurencji i rozwoju społeczno-gospodarczym. Szukając potwierdzenia dla wskazanego osiągnięcia trzeba zauważyć, że Habilitant w artykułach: Kasztelan A. (2010a) oraz (2014b) ograniczył się do opisu roli czynników środowiskowych w procesach konkurencji regionów, przy czym słabością tej oceny jest odniesienie rozważań tylko do województwa lubelskiego i w drugim artykule też do kujawsko-pomorskiego. Ponadto celem tych dwóch opracowań jest analiza empiryczna, a więc teoretyczne ujęcie ma tu charakter śladowy (zarówno z uwagi na postawiony cel opracowania jak i ograniczone ramy artykułu) służący wprowadzeniu do badań. Z kolei w artykule Kasztelan A. (2015) ciężar rozważań przeniesiony jest na rangowanie województw Polski z uwagi na konkurencyjność środowiskową w roku 2004 i 2012. Nie znajduję w nim na przykład właściwego odniesienia wyodrębnionych czterech funkcji kapitału naturalnego do 26 wykorzystanych mierników i do wyników porządkowania regionów. Do osiągnięć naukowych w warstwie teoretycznej Autor zalicza rozważania dotyczące ekoinwestycji i wskazania ich roli w zrównoważonym rozwoju. Temat ten obecny jest w dwóch publikacjach tj. Kijek T., Kasztelan A. (2013) oraz Kijek T., Kasztelan A. (2015). Rozważania w pierwszym artykule mają jednak charakter bardziej poznawczy gdyż analizują ważne wyniki badań CIS 2008 (Community Innovation Survey) ogłaszane przez Eurostat – i wskazują na związek z GOW – natomiast teoretycznych rozważań w nim nie znajduję. Kolejny artykuł też nie odnosi się do aspektów teoretycznych, gdyż ogranicza badania do województwa lubelskiego uwzględniając inteligentne specjalizacje tego regionu a elementy nawiązujące do rozważań teoretycznych mają charakter wprowadzający do badań. Autor sam podkreśla charakter tej publikacji określając w autoreferacie cel tego artykułu następująco: „Głównym celem pracy było przedstawienie roli innowacji ekologicznych w procesie identyfikacji i wdrażania inteligentnych specjalizacji na Lubelszczyźnie”. W artykule Kasztelan A.(2014 b)Autor w punkcie 2 *Teoretyczne*

podstawy konkurencyjności... dokonuje przeglądu literatury a w dalszej części prezentuje osiem grup czynników konkurencyjności środowiskowej, które również zaprezentował w pracy Kasztelan A. (2010 b)

Autor jako kolejny efekt badawczy w warstwie teoretycznej wskazuje na „*opracowanie i wprowadzenie do literatury autorskich propozycji kategoryzacji determinant konkurencyjności środowiskowej*”. Na podstawie lektury pracy Kasztelan A. (2010b) oraz Kasztelan A.(2014 b)można zauważyć, że wyodrębniono osiem kategorii determinant środowiskowej konkurencyjności regionu. Przed wskazaniem tych kategorii Autor w artykule Kasztelan A. (2010b) zapowiada podejście dwukierunkowe, nie odnosząc się potem jak te 8 kategorii w tę dwukierunkowość rozważań wprowadzić. Ale jak się uwzględni inne opracowanie tj. Kasztelan A. (2011), to identyczne zdanie o dwukierunkowości, które się w nim znajduje jest uzasadnione, bo tam Autor wyodrębnia dwie kategorie determinant konkurencyjności środowiskowej. W artykule Kasztelan A. (2011) kategoryzacja wyodrębnia czynniki niezależne od działalności człowieka oraz czynniki antropogeniczne, a więc związane bezpośrednio lub pośrednio z oddziaływaniem człowieka na środowisko, ale ta propozycja jest tylko uzupełnieniem rozważań dotyczących badań nad środowiskową konkurencyjnością polskich regionów (dane za rok 2009) i nie jest rozwinięta. Zatem warstwa teoretyczna, której Autor jako cel nakreślił „*Konceptualizacja zielonej środowiskowej konkurencyjności regionów i państw wraz z identyfikacją podstawowych determinant opisujących te zjawiska*” jest ujęta w całym cyklu artykułów śladowo.

Rozważania te jeszcze bardziej tracą na wartości jak się na nie nałoży dość znaczący udział powtarzanych tekstów w trzech artykułach – ale odniosę się do tego problemu w zakończeniu recenzji.

Jako swoje osiągnięcia w zakresie celu metodycznego Autor wskazuje:

- opracowanie zestawu wskaźników do oceny „zielonej” konkurencyjności regionów i państw,
- zaproponowanie metod oceny zielonej konkurencyjności regionów i państw,
- podkreślenie znaczenia metody analizy SWOT w identyfikacji środowiskowych uwarunkowań rozwoju regionów.

Autor w pracy Kasztelan A. (2011) przedstawił wskaźniki opisujące zieloną środowiskową konkurencyjność regionów, przy czym jest to lista bazująca na zasobach statystyki polskiej, którą trudno uznać za wynik opracowania autorskiego. Sam Autor w punkcie tego artykułu

4.1. *Charakterystyka metody badawczej* stwierdza: „Dla potrzeb niniejszego opracowania wykorzystane zostały wskaźniki stanu, presji i ochrony środowiska charakteryzujące poszczególne województwa opublikowane w roczniku GUS – Ochrona środowiska 2010 (informacje za 2009 r.)”. Zatem trudno uznać, iż jest to oryginalna, z określonym celem metodycznym, propozycja Autora. Dr A. Kasztelan nie odniósł wykorzystywanej również w innych swoich artykułach, nieco okrojonej, ale z dostępnymi danymi statystycznymi, listy wskaźników do występujących mierników w badaniach innych autorów (krajowych i światowych), jak i nie odniósł na przykład tych wskaźników do proponowanych przez siebie grup – kategorii wskaźników (czy tych 8 czy dwóch grup), czy też na przykład do czterech wskazanych funkcji kapitału naturalnego: zasobowej, asymilacyjnej wspomagającej życie, wpływającej na poprawę poziomu życia, co by z pewnością podniosło walor aspektów metodologicznych ocenianego cyklu artykułów. Nie przeprowadził też dyskusji, na przykład nad relacją między identyfikowaniem tych wskaźników na poziomie państw i na poziomie regionów. Nie odniósł tych propozycji do możliwości baz danych o zasięgu międzynarodowym. Stwierdził natomiast, że dla niektórych wskaźników brak jest danych co w konsekwencji przynosi kilka badań bazujących już na 21, 25, 26 wskaźnikach, dla których dane mogły być osiągalne. Ponieważ Autor w autoreferacie, jak już wspomniałam nie wiąże wskazanych osiągnięć z określonymi publikacjami, być może przeoczyłam tę oryginalną propozycję wskaźników zaproponowanych do oceny konkurencyjności środowiskowej. Kolejny efekt, który podkreślił Autor to: zaproponowanie metod oceny zielonej konkurencyjności regionów i państw. Autor wykorzystał w tych badaniach bardzo elementarne metody pomiaru, a w konsekwencji oceny środowiskowej konkurencyjności regionów. W pracach tych znalazły się bowiem oceny (bo raczej trudno nazwać je metodami) punktowe odnoszące i relatywizujące wartości badanych cech do średniej arytmetycznej, miejsca w punktacji porządkującej.

Habilitant wykorzystał w jednym opracowaniu do klasyfikacji państw znaną metodę porządkowania liniowego Z Hellwiga. Ponadto podkreślił w jednym z artykułów, że analiza SWOT może znaleźć szerokie zastosowanie w ocenie środowiskowej konkurencyjności regionów (traktuje o tym praca Kasztelan A. (2014a).

Nie mam nic przeciwko stosowaniu prostych metod analitycznych, które w wymienionych pracach występują. Ale z metodologicznego punktu widzenia, Autor nie wniósł własnego podejścia do pomiaru konkurencyjności środowiskowej, które by w minimalnym choć stopniu rozwijało czy też wzbogacało dotychczasowe praktyki. Te wykorzystane przez

Autora, znane w literaturze przedmiotu, podejścia nie realizują celu metodycznego zapowiadanego w osiągnięciu naukowym. Można było oczekiwać od Autora elementarnego rozwinięcia logiki pomiaru konkurencyjności środowiskowej na szczeblu regionu i państwa np. zintegrowania badań statycznych i dynamicznych, czy też zintegrowania zaproponowanej kategoryzacji czynników środowiskowej konkurencyjności z prostymi miarami statystycznymi, metodami porządkowania liniowego i to wcale nie w zakresie aparatu formalnego tylko właśnie specyfiki badawczej konkurencyjności środowiskowej, gdyż wykorzystane podejścia taką możliwość dawały. Wreszcie można było dokonać zintegrowania analizy SWOT z metodami klasyfikacji itp. W literaturze przedmiotu jest bardzo dużo propozycji pomiaru zjawisk ekonomicznych, które można było twórczo wykorzystać. Doceniam wartości poznawcze w zakresie oceny konkurencyjności środowiskowej regionów będące wynikiem badań i zastosowania prostych metod badawczych jakie Autor przedstawił, tylko podkreślam, że nie pojawiła się nowa i powiązana ze specyfiką środowiskowej konkurencyjności regionów czy państw propozycja w podejściu do pomiaru tego zjawiska, a więc w rozwijaniu metodycznych aspektów badawczych.

Autor w opisie realizacji celu empirycznego, wskazał jako osiągnięcia:

- wykorzystanie metod: rangowania, bezwzorcowej metody porządkowania, wzorca rozwoju Hellwiga do ceny środowiskowej konkurencyjności wybranych państw UE,
- przeprowadzenie kompleksowej analizy SWOT środowiskowych uwarunkowań rozwoju woj. lubelskiego,
- przeprowadzenie analizy wyników badań CIS w zakresie skłonności, przesłanek i korzyści z wprowadzania ekoinnowacji w przedsiębiorstwach z krajów UE,
- przeprowadzenie analizy porównawczej środowiskowej konkurencyjności regionów w trzech latach 2004, 2010 2012,
- opracowanie studium przypadku środowiskowej konkurencyjności trzech województw wraz z rekomendacjami: lubelskiego, zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego,
- opracowanie map prezentujących rozkład ocen środowiskowej konkurencyjności regionów w Polsce, w podziale na pięć klas.

Doceniam wartość poznawczą przeprowadzonych badań empirycznych porządkujących kraje i regiony i identyfikujących najważniejsze właściwości, ze względu na środowiskową konkurencyjność. Badania empiryczne dla regionów poprowadzono relatywnie dawno bo w latach 2004, 2010, 2009, 2011, 2012, a dla państw już w 2010-2014. Badania empiryczne

przeprowadzono standardowo z wykorzystaniem elementarnych metod badawczych. Brak jest krytycznej oceny otrzymanych wyników, w szczególności w klasyfikacji państw, jak również odniesienia się do rezultatów innych badaczy, zarówno na szczeblu regionalnym jak i krajowym.

Kolejny cel utylitarny/praktyczny to wskazanie sposobów wykorzystania uzyskanych wyników oceny zielonej konkurencyjności w procesie formułowania zaleceń i rekomendacji odnośnie możliwych kierunków rozwoju i specjalizacji wybranych regionów. Można uznać, że te opracowania, które dotyczą wybranych regionów jak np.: lubelskiego, kujawsko-pomorskiego i zachodniopomorskiego takie rekomendacje zawierają, co wnosi do praktyki strategicznego zarządzania regionalnego niewątpliwie nowe wartości.

Muszę z przykrością stwierdzić, że wartość wskazanych przez Autora osiągnięć, które w warstwie poznawczej mają uzasadnienie, wyraźnie osłabiają zauważone podczas lektury artykułów liczne powtórzenia znaczących fragmentów tekstu w przedstawionych do oceny artykułach.

W artykule pt. *Środowiskowe czynniki rozwoju regionów na przykładzie województwa lubelskiego* Autor na podstawie pracy P. Ekinsa i innych określając funkcje kapitału naturalnego wskazuje na cztery funkcje: zasobową, asymilacyjną wspomagającą życie, wpływającą na poprawę poziomu życia. Jest to marginalna refleksja dla całego artykułu ale uznaję to jako śladowy wkład w klasyfikację tych funkcji. Autor w kolejnym artykule pt. *Środowiskowa konkurencyjność regionu – próba konceptualizacji* (oba artykuły są z 2010 roku) wskazuje na tę samą klasyfikację. Może nie ma w tym nic dziwnego, gdyby nie fakt, że ta praca, sądząc po tytule powinna potwierdzać teoretyczny wkład Autora do poruszanej problematyki, a więc powinna rozwinąć tę klasyfikację, a nie przenosić. Ale na pewno powinno dziwić, że pod tabelą klasyfikacyjną w dwóch, o różnych celach artykułach znajduje się identyczny i to dość obszerny komentarz. Tekst identyczny w obu artykułach jest następujący:

„Występowanie walorów krajobrazowych, klimatycznych, historycznych i kulturowych może stanowić podstawę budowania przewagi konkurencyjnej w oparciu o rozwój turystyki. Współcześnie rozwój turystyki zależy między innymi od wyposażenia obszaru w odpowiednie urządzenia infrastruktury oraz dobrego stanu środowiska naturalnego. Rozwój turystyki sprzyja powstawaniu nowych miejsc pracy, wzrostowi dochodów ludności oraz przyciąganiu do regionu kolejnych inwestorów – (powołanie (Piotrowska-Reybull, 2004).

Zaawansowaną formą uprawiania turystyki, bardziej aktywną, związaną ze środowiskiem przyrodniczym i społecznym, ale również nie powodującą zmian w tych środowiskach jest tzw. ekoturystyka. Stanowi ona efekt zmęczenia społeczności miejskiej tempem życia i jego dyskomfortem wynikającym z zanieczyszczenia środowiska, tłoku, hałasu itp. Korzystający z tej formy turystyki podróżują na ogół indywidualnie lub w małych grupach, mają mniejsze wymagania odnośnie standardu usług, spędzają czas aktywnie, korzystając ze środowiska naturalnego przyrodniczego. Ekoturystyka jest integralnym elementem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, łączącym działalność turystyczną z celami ochrony przyrody oraz życiem społeczno-gospodarczym (powołanie na M. Idzik).

Kolejnym sposobem na uzyskanie przewagi na poziomie regionalnym z wykorzystaniem walorów środowiska jest rozwijanie produkcji ekologicznej. Wprawdzie żywność ekologiczna jest wciąż droższa od tradycyjnej o 15-20%, jednak bardzo pozytywny wpływ na samopoczucie i zdrowie człowieka. Żywność ekologiczna stanowi pomost między interesami produkcyjnymi, a potrzebą coraz większego poszanowania walorów środowiskowych (powołanie na Kasztelan). Według Niezgody konsumenci płacą nie tylko za produkt, który jest wynikiem procesu produkcji, ale także za określone cechy użytkowe ważne pod jakimś względem dla nabywcy. Dodatkowe cechy różnicują de facto produkt, choć jego rdzeń może być ten sam. Stanowią główne źródło przewagi konkurencyjnej (powołanie na Niezgoda 2008).”

Teraz w artykule *Środowiskowa konkurencyjność regionu – próba konceptualizacji* jest jeden inny krótki akapit i znów następuje powrót do wspólnego tekstu w wymienionych obu artykułach, który cytuję:

„Wykorzystanie uwarunkowań naturalnych w procesach produkcji żywności ekologicznej powinno stanowić jeden z priorytetów rozwoju w regionach słabiej rozwiniętych. Rozwój rolnictwa ekologicznego wiąże się z możliwością lepszego wykorzystania nadmiaru zasobów w pracy w rolnictwie, ponieważ ekologiczne metody wytwarzania są zarazem mniej wydajne i bardziej pracochłonne. Ponadto ukierunkowanie działalności na produkcję ekologiczną stanowi istotny element budowania wizerunku, również na poziomie regionalnym. Kontrola procesu produkcji na wszystkich jej etapach zapewnia określoną ich jakość oraz zwiększa zaufanie konsumentów do tych produktów (powołanie Komorowska 2008)”.

Nie zarzucam autorowi złych intencji, bo podaje źródła dla opisanych poglądów (ale nie są to cytaty, więc należy sądzić, iż jest to opis poglądów własnych z odwołaniem do innych autorów), ale wprowadza identyczny tekst, w dwóch różnych opracowaniach, które mają

inne cele badawcze, a ponadto przecież mają wносить wkład do dorobku dyscypliny ekonomia. Wiem, jak trudno jest przedstawić wyniki swoich badań w ograniczonych ramach artykułów, które narzucają wydawnictwa, więc tym bardziej dziwię się, że Autor zamiast wykorzystać w pełni ramy artykułu do zaprezentowania swoich oryginalnych badań nie wykorzystuje tej szansy, tylko powieliła tak znaczne fragmenty tekstu w swoich artykułach, niezależnie od celu badawczego.

Powtarzanie tekstu znajduję w kolejnym artykule *Ocena środowiskowej konkurencyjności regionów w Polsce*, w którym Autor przytacza, cytując swoją pracę *Środowiskowa konkurencyjność regionów próba konceptualizacji*, definicję środowiskowej konkurencyjności regionów, a kolejne zdania powtarzają się, a nie są to już definicje. Autor pisze w obu artykułach wspólny tekst: „*Zjawisko to należy rozpatrywać dwukierunkowo. Z jednej strony przewaga konkurencyjna może dotyczyć występujących w danym regionie zasobów i walorów środowiska, z drugiej zaś kluczowe znaczenie ma umiejętność ich przekształcania w efekty społeczno-gospodarcze, które przyczynią się do relatywnie szybszego rozwoju rozpatrywanego regionu*”. W tych obu artykułach autor dokonuje odmiennej kategoryzacji regionów – co zalicza jako swój wkład do nauki. W jednym opracowaniu wyróżnia dwie kategorie czynników, a w drugim osiem kategorii. Obie te kategoryzacje ujęte w dwóch wymienionych artykułach kończy tym samym akapitem o takiej samej treści: „*Opierając się zarówno na prostych jak i bardziej złożonych metodach statystycznych przy uwzględnieniu powyższych czynników można badać środowiskową konkurencyjność regionów. Pozwoli to na wyodrębnienie tych z nich, które charakteryzują się relatywnie wysokim potencjałem środowiskowym, a tym samym mogą ukierunkować swoje strategie rozwoju na procesy wykorzystujące zasoby i walory środowiskowe. Przeprowadzenie tego typu analiz powinno również stworzyć podstawy dla procesów specjalizacji regionów z uwzględnieniem czynników środowiskowych*”. Dla jednej kategoryzacji, w której wyróżnia się dwie kategorie czynników konkurencyjności środowiskowej ten tekst o dwukierunkowym podejściu znajduje jakieś uzasadnienie, ale w kategoryzacji, w której wyodrębniono 8 kategorii takiego związku nie dostrzegam. Brak jest również jakiegokolwiek refleksji nad tymi dwoma propozycjami kategoryzacji, określenia ich wzajemnych relacji, możliwości wykorzystania.

Nie chcę zarzucać Autorowi powtórzeń, ale przecież kategoryzacje wyróżniające dwie grupy, a wyróżniające 8 grup determinant środowiskowej konkurencyjności regionów, aż

się proszą o wnioski uwzględniające te dwa podejścia. Tę szansę Autor zupełnie pominął i nie wykorzystał do twórczej refleksji, ani w wątku teoretycznym ani w metodycznym.

Kolejne, choć krótkie, powtórzenia fragmentów tekstu można zanotować czytając artykuł *Ocena środowiskowej konkurencyjności regionów w Polsce* oraz *Środowiskowe czynniki rozwoju regionów na przykładzie województwa lubelskiego*. Identyczny tekst jest następujący:

„Znaczenie poszczególnych czynników konkurencyjności regionów zmienia się w czasie. Według M. E. Portera klasyczne czynniki produkcji stały się bardziej dostępne na skutek procesów globalizacyjnych. Dominujące znaczenie w kształtowaniu lokalnych i regionalnych przewag konkurencyjnych Porter przypisuje czynnikowi koncentracji”.

Kolejne powtórzenia można zauważyć we wspomnianych artykułach: *Ocena środowiskowej konkurencyjności regionów w Polsce* oraz *Środowiskowa konkurencyjność regionów-próba konceptualizacji* – Tekst identyczny w obu artykułach to: *„Regiony o relatywnie czystym środowisku powinny dążyć do ukierunkowania strategii rozwoju na te dziedziny działalności gospodarczej, które w większym lub mniejszym stopniu wykorzystują zasoby i walory środowiska”*. Nie wspomnę już o drobnych, wspólnych „wtrąceniach” pojedynczych zdań w przytaczanych pracach. Starając się doszukać wskazanych, choć bardzo ogólnie, osiągnięć Autora w dyscyplinie naukowej ekonomia, w części recenzji przedstawiłam badania empiryczne, które posiadają pewną wartość poznawczą. Jednak dostrzeżone dość obszerne powtórzenia tekstu, w różniących się celem badawczym artykułach, znacznie osłabiają ich znaczenie.

3. Ogólna charakterystyka dorobku Habilitanta

Podany w dokumentacji opis dorobku naukowego pozwala wskazać, iż dr Armand Kasztelan przed uzyskaniem stopnia doktora nauk ekonomicznych opublikował 19 artykułów, z czego 9 to popularno-naukowe opublikowane w kwartalniku Ekorolnik, przy czym we wniosku nie ma wykazu tych artykułów.

Po doktoracie ogólny dorobek Habilitanta obejmuje 36 publikacji. Tabela ilustrująca liczbowe dane dotyczące dorobku, jest bardzo trudno czytelna i cały autoreferat jest trudny do odczytania, (chyba toner był mocno zużyty) – więc przepraszam jeżeli czegoś niedowidzę. Ogółem, jak już wspomniałam, Autor opublikował po doktoracie 36 pozycji, w tym 4 artykuły znajdujące się na liście JCR z IF ogółem 3.864, jedną monografię, 6 rozdziałów w monografiach i 9 artykułów popularno-naukowych.

Indeks Hirscha wg bazy Web of Science wynosi 3, a wg Google Scholar to 6, a liczba cytowań odpowiednio (11 i 89)

4. Pozostałe osiągnięcia Habilitanta

Jako pozostałe osiągnięcia naukowe dr A. Kasztelana należy wymienić liczne publikacje koncentrujące się wokół problematyki środowiskowej, w tym, jedna znajdująca się w druku w czasopiśmie z listy JCR. Habilitant brał udział: w dwóch projektach badawczych p.t. Nauka –Biznes, projekt unijny Program Operacyjny Kapitał Ludzki, oraz Sieciowy Projekt Badawczy – realizowany we współpracy z Akademią Leona Koźmińskiego oraz w realizacji jednego zadania badawczego *Środowiskowa konkurencyjność regionów w Polsce*, w 22 konferencjach naukowych, w tym 4 zagranicznych, na których wygłosił 14 referatów, w tym 6 na konferencjach zagranicznych. Był członkiem czterech komitetów organizacyjnych ogólnopolskich konferencji naukowych.

Habilitant brał aktywny udział w międzynarodowym projekcie dydaktycznym, w którym uczestniczyło 13 partnerskich uczelni europejskich.

Jest członkiem stowarzyszeń naukowych, w tym: Polskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych oraz European Regional Science Association ERSA. Dr A. Kasztelan brał udział w dwóch stażach zagranicznych: w Limburgu oraz w Lwowskim Uniwersytecie Rolniczym. Jest recenzentem zagranicznych wydawnictw, w tym z listy JCR – łącznie opracował cztery recenzje wydawnicze.

Ma w dorobku prace eksperckie, np. opracował ekspertyzy dla producentów owoców. W zakresie działalności dydaktycznej należy podkreślić promotorstwo 94 prac dyplomowych, w tym 27 magisterskich. Brał udział w tworzeniu na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie kierunku Agrobiznes i Ekonomia, opracował programy dla nowych propozycji modułu Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Prowadzi zajęcia z kilku znaczących przedmiotów z zakresu ekonomii, ekonomiki ochrony środowiska. Był opiekunem roku, brał udział w dydaktycznych wizytach studyjnych, brał udział w warsztatach przygotowania wniosków do NCN.

Był członkiem zespołów eksperckich jak też występował jako Juror w Kapitulie Oceniającej w konkursie na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie *Najlepszy pomysł na biznes w obszarze Agrobiznesu*.

Podsumowanie

1. Dorobek naukowy dr Armanda Kasztelana posiada walory poznawcze w zakresie oceny konkurencyjności środowiskowej regionów lecz nie wypełnia zapowiadanych przez Habilitanta osiągnięć w warstwie teoretycznej i metodycznej. Przedstawione w cyklu 11 artykułów określonych tytułem „*Zielona konkurencyjność regionów i państw-ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*” efekty badawcze ograniczają się w warstwie metodycznej do wykorzystania elementarnych metod bazujących na średniej arytmetycznej, metodzie porządkowania liniowego. Dr A. Kasztelan nie zaproponował metodycznej logiki badawczej, ani nie rozwinął w minimalnym stopniu aparatu metodycznego uwzględniając specyfikę środowiskowej konkurencyjności regionów czy państw. W warstwie teoretycznej brak jest odniesienia do teoretycznych aspektów konkurencyjności środowiskowej regionów. Brak jest wyraźnego osadzenia badań w ekonomii, w szczególności pokazania zależności między efektami prowadzonych badań a ekonomią środowiskową, ekologiczną czy też zrównoważonego rozwoju. Przedstawionym w artykułach rozważaniom towarzyszy powtarzalność znacznej części tekstu w kilku niezależnych artykułach o różnych celach i warstwach badawczych. Ta powtarzalność tekstu w przedstawionych, jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego w dyscyplinie ekonomia artykułach, pozwala wątpić w dociekliwość,refleksyjność i rzetelność badawczą Autora, która jest nieodzowną i pożądaną cechą badacza naukowego.
Doceniam publikacje Habilitanta, które zostały opublikowane w czasopismach z listy JCR.
2. Doceniam wskaźniki bibliometryczne Habilitanta, które wynoszą odpowiednio: Indeks Hirscha wg bazy Web of Science -3, a wg Google Scholar to 6, liczba cytowań odpowiednio: 11 i 89, ogólny impact factor publikacji z roku 2016 -3.864.
3. Dr Armand Kasztelan brał udział w dwóch zespołowych projektach badawczych, wygłosił 14 referatów na konferencjach naukowych krajowych i cztery na zagranicznych, w liczących się ośrodkach akademickich krajowych i zagranicznych.
4. Jako pracownik naukowo dydaktyczny Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie Habilitant ma osiągnięcia dydaktyczne będąc promotorem 84 prac dyplomowych i prowadząc zajęcia ze studentami w ramach wielu modułów o profilu ekonomicznym.
5. Dr Armand Kasztelan recenzował cztery artykuły dla redakcji czasopism zagranicznych, w tym z listy JCR.

Oceniając, zgodnie z wymogami Ustawy i odpowiednich rozporządzeń Ministra, wkład Habilitanta w rozwój dyscypliny naukowej ekonomia, w zakresie której ubiega się o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego, na podstawie przedłożonych mi publikacji oraz informacji zawartych w autoreferacie i odpowiednich załącznikach w dokumentacji- **nie mogę stwierdzić, iż dorobek naukowy dr Armanda Kasztelana spełnia wymogi określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki ujęte w Art. 16. 1.**

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Armando Strasz".